

RECENZIE

CHOCHOLÁČ, Bronislav – KNOZ, Tomáš, eds. *DĚJINY BRNA 3. Město v raném novověku*. Brno: Statutární město Brno, Archiv města Brna, 2024. 1022 s.
DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2026.74.2.8>

Keď Archív mesta Brna 17. januára 2025 oznámil sprístupnenie publikácie *Dějiny Brna 3. Město v raném novověku*, jej rozsah presahujúci 1000 strán a široko koncipovaný autorský kolektív už naznačovali, že pôjde o vsutku pozoruhodné dielo. Monografia predstavuje súčasť sedemväzkovej edície *Dějiny Brna*, koncipovanej ako dlhodobý syntetický projekt mestských dejín, ktorý je označovaný aj ako „Velké dějiny města Brna“. Projekt iniciovalo a finančne podporilo mesto Brno, pričom jeho organizačné a vydavateľské zázemie zabezpečuje predovšetkým Archív mesta Brna a odbornú bázu tvoria najmä univerzitné a vedeckovýskumné pracoviská na čele s Filozofickou fakultou Masarykovej univerzity. Dielo vyšlo pod záštitou primátorky mesta Brna a rektora Masarykovej univerzity.

Zväzok nadväzuje na staršiu brniansku syntézu z prelomu 60. a 70. rokov 20. storočia, poznačenú dobovým ideologickým rámcom a tematickou nerovnomernosťou. Nová publikácia sa voči tomuto dedičstvu vedome vymedzuje a usiluje sa o metodologicky širšie a vyváženejšie spracovanie ranonovovekého Brna. Monografiu ako výsledok viacročného kolektívneho výskumu redigovali Bronislav Chocholáč s Tomáš Knoz a na jej koncepcii sa podieľali nielen historici a archivári, ale aj kunsthistorici, archeológovia, muzikológovia a literárni vedci. Výsledkom je interdisciplinárne poňatý text, ktorý spája politické, správne, hospodárske a sociálne dejiny s umenovednými, muzikologickými a literárnovednými témami, pričom zachytáva napätie medzi pretrvávajúcou tradíciou a nastupujúcou modernizáciou v 16. – 18. storočí. V súvislosti so zväzkom sa doposiaľ nijaké explicitné kontroverzie neobjavili; naopak, odbornou verejnosťou bol pomerne rýchlo prijatý, o čom svedčí aj príspevok¹ v časopise *Právněhistorické studie*, ktorý už krátko po vydaní publikácie vo svojom bibliografickom aparáte uviedol odkaz na jednu z kapitol obsiahnutých v tomto zväzku.

Monografia je rozdelená do šiestich hlavných oddielov, ktoré spájajú chronologické a tematické hľadisko: od geografických, demografických a etnických pomerov mesta cez jeho postavenie v stavovskom štáte a skúsenosť tridsaťročnej vojny až po povojnový rozvoj, fungovanie v centralizovanom štáte a nástup osvietenských reforiem a modernizačných procesov.

Obdobie raného novoveku autori interpretujú ako prechodné obdobie, v ktorom sa prelínajú pretrvávajúce prvky stredovekého sveta s nástupom modernity. Brno je chápané ako priestor, na ktorom možno v „kvapke vody“ pozorovať kontinuitu i diskontinuitu širšieho historického vývoja. Autori analyzujú premenu Brna z centra stavovskej opozície na významný pilier centralizovanej habsburskej monarchie a zároveň skúmajú jeho úlohu pri formovaní ranonovovekých reprezentatívnych a správnych štruktúr. Osobitnú

pozornosť venujú tomu, ako mesto v dôsledku vojnových skúseností a strategickej polohy postupne získalo postavenie moravskej metropoly.

Dôležitou „veľkou otázkou“, ktorú monografia otvára, je vzťah medzi umením a mocou. Práca skúma barokové umenie ako prostriedok politickej a konfesionalnej reprezentácie a analyzuje, ako vizuálne symboly (napr. Mariánsky morový stĺp, kašna Parnas alebo Zemský dům) utvárali regionálnu a mestskú identitu. Barokové Brno je opísané ako symbolický „Fénix povstávajúci z popola“ – mesto, v ktorom lokálna komunita dokázala prekonať vojnovú skazu prostredníctvom kultúrnej inovácie. Autori kladú zvýšený dôraz na vizuálnu kultúru ako dôležitú zložku líčenia dejín, čo sa prejavuje obohatením chronologického výkladu o špecifické state venujúce sa vizuálnym symbolom mesta. Rovnako boli do historického kontextu zapracované poznatky o dobovej hudbe, dráme či literatúre. Práca sa tiež zaoberá otázkou, ako náboženská reformácia a protireformácia transformovali nielen osobnú vieru, ale aj celú sociálnu a mestskú štruktúru. Autori skúmajú podstatu barokovej religiozity a jej prejavy vo verejnom priestore (náboženské bratstvá, procesie, jezuitské drámy), no zároveň reflektujú proces sekularizácie a presadzovania osvietenských myšlienok v druhej polovici 18. storočia, keď sa náboženský priestor mesta radikálne mení pod vplyvom josefínskych reforiem.

Slabšie stránky monografie je možné identifikovať cez limity priznané i samotnými autormi. Napriek nárastu písomných prameňov v ranom novoveku autori uvádzajú, že ich báza stále neumožňuje presné stanovenie základných demografických charakteristík pre celé mesto. Autori sú nútení pracovať s odhadmi založenými na súčte domov a predpokladanom počte osôb, čo vedie k nepresnostiam. Napríklad sumár z roku 1764 pravdepodobne neviduje šľachtu, ich rodiny ani osoby žijúce v kláštoroch, čo znemožňuje presne určiť medziročný populačný rast alebo úbytok. Príčiny úmrtí je takisto možné sústavnejšie sledovať až od konca 18. storočia (po patente Jozefa II. z roku 1784). Hoci je brnenská mestská správa unikátna, pramene sú v mnohých ohľadoch skúpe. Z predbielohorského obdobia existuje len málo prameňov o inštalácii a kompetenciách mestskej rady; knihy zápisov o schôdzach rady sú v Brne k dispozícii až od konca 60. rokov 17. storočia. Prekvapivo sa v Brne nezachovali žiadne „smolné“ (čierne) knihy z inkvizičných procesov, čo sťažuje výskum hrdelného práva a kriminality. Existujú len ojedinelé zmienky o výdavkoch na kata.

Demografické pasáže a štatistické odhady populácie v monografii navyše zostávajú do značnej miery len na úrovni toho, čo by Clifford Geertz označil ako „riedky opis“ (*thin description*). Kultúrna analýza pre Geertza nie je experimentálnou vedou hľadajúcou zákonitosti (napr. populačné trendy), ale interpretačnou vedou usilujúcou sa o porozumenie zmyslu. Samotné údaje o hustote osídlenia či sčítaniach obyvateľstva, napríklad údaj o 507 domoch v 16. storočí, tak predstavujú iba „pozorovateľské operácie“. Neodhaľujú totiž to, čo sa v rámci sociálneho diskurzu skutočne „hovorí“, teda čo mohlo pre dobového obyvateľa Brna znamenať žiť v preplnenom meste. Ak sa monografia usiluje o štatistickú presnosť a zachytenie demografických trendov, bez hlbšieho porozumenia tomu, ako ľudia v rámci týchto trendov vnímali sami seba a svoje životné podmienky, môžu takéto dejiny zostať neúplné.

Podobný problém sa ukazuje aj pri práci s vizuálnymi symbolmi mesta. Monografia *Dějiny Brna* síce obsahuje rozsiahle state o „vizuálnych symboloch mesta“ a dopĺňa

ich bohatým obrazovým materiálom (takmer 400 reprodukcii), no aj tieto symboly sú miestami podané skôr ako „mŕtve predmety“ než ako živé súčasti sociálneho diskurzu. Otázka, ako tieto symboly reálne formovali vnímanie sveta konkrétnych obyvateľov Brna a aké predstavy o moci, poriadku či nebezpečenstve do nich vkladali, tak zostáva nezodpovedaná. Autori si skôr všímajú oficiálnu a inštitucionálnu reprezentáciu (napr. Parnas, ktorý mal cez postavu Herakla a alegórie kontinentov demonštrovať stabilitu habsburskej monarchie po víťazstve nad Turkami), zatiaľ čo hlbšie subjektívne vnímanie „obyčajných“ ľudí zostáva pre limity prameňov nezodpovedané.

Autori sami priznávajú, že aj kvôli asanácii historického jadra a strate kontextu barokových diel je ťažké plne rekonštruovať „imaginatívny vesmír“ vtedajších Brňanov. Celkový „teoretický zmysel“ symbolov pre nižšie vrstvy preto zostáva v tieni oficiálnej barokovej rétoriky. Monografia tak výborne mapuje, čo symbolmi „hovorilo“ mesto a panovník, ale to, ako tieto správy reálne „čítali“ konkrétni obyvatelia, zostáva skôr v rovine hypotéz.

Napriek uvedeným interpretačným limitom predstavuje monografia *Dějiny Brna 3, Město v raném novověku* mimoriadne hodnotný a v mnohých ohľadoch reprezentatívny príspevok k výskumu mestských dejín v stredoeurópskom priestore, ktorý nepochybne bude slúžiť ako základný referenčný bod pre ďalší výskum ranonovovekého mesta i moravských dejín vôbec.

¹ ONDRÁŠKOVÁ, Veronika. Mezi řemeslnou praxí a normou: ženské podnikání v rámci kodifikace generálních cechovních artikulí 1739. In *Právněhistorické studie*, 2025, roč. 55, č. 3, s. 197-210.

PhDr. Ivan Chylák
(Historický ústav SAV, v. v. i., Bratislava)

MRVA, Ivan. *SLOVENSKÉ STOROČIE 1815 – 1920*. Bratislava: Perfekt, 2024. 432 s.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2026.74.2.9>

Medzi početné syntézy slovenských dejín 19. storočia vzniknuté v posledných rokoch sa radí aj dielo Ivana Mrvu *Slovenské storočie 1815 – 1920* s podtitulom *Zlomové obdobia slovenských dejín*, ktoré je voľným pokračovaním autorovej knihy *Temné storočie 1618 – 1718* (2021). Dielo má výrazný popularizačný rozmer vyplývajúci z jeho jazyka a naratívnej stratégie, čo dopĺňa širokou koncepciou s početnými presahmi k uhorským dejinám.

Knihy s rozsahom 432 strán je členená na štrnásť prevažne chronologicky ladených kapitol mimo úvodu a záveru (*Viedenský kongres a Metternichova éra; Slovenské národné hnutie a maďarizácia; Výstupňovanie politického a národnostného zápasu v Uhorsku; Slovenské národné hnutie v dobe zosťreného národnostného zápasu; Revolučné roky 1848 – 1849; Zápas Maďarov a Nemaďarov; Neoabsolutizmus; Memorandové a matičné*